

7. Воробійова О. П. Концептологія в Україні: здобутки, проблеми, прорахунки. *Вісник КНЛУ. Серія Філологія*, 2011. Т. 14. №2. С. 53–64.
8. Приходько А. М. *Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики*. Запоріжжя: Прем'єр, 2008. 332 с.
9. Карасик В. И., Красавский Н. А., Слышкин Г. Г. *Лингвокультурная концептология: учебное пособие*. Волгоград: Парадигма, 2009. 116 с.
10. Кравченко Н. К. *Интерактивное, жанровое и концептуальное моделирование международно-правового дискурса*. Киев: «Реферат», 2006. 320 с.
11. Кравченко Н. К. *Дискурс и дискурс-анализ: краткая энциклопедия*. Киев: Интерсервис, 2017. 288 с.
12. Герус О. І. Дискурси в полі комерційної реклами: ціннісний аспект. *Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент*. 2013. Вип. 13. С. 138–145.
13. Cambridge Dictionary. Self-fulfillment. URL: <https://dictionary.cambridge.org> (дата звернення: 15.09.2021).
14. Merriam-Webster Thesaurus. Self-fulfillment. URL: <https://www.merriam-webster.com/thesaurus/self-fulfillment> (дата звернення: 15.09.2021).
15. Land Rover advertising, marketing campaigns and videos. URL: <https://campaignlive.co.uk> (дата звернення: 15.09.2021).
16. Advert Gallery. Best of Newspaper Ads. Retrieved from View Land Rover Cars Advertisement in Newspapers. URL: <http://advertgallery.com> (дата звернення: 15.09.2021).

УДК 821.112.2-9'04.09

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.22.1.17>

## СИСТЕМНО-СТРУКТУРНА СПЕЦИФІКА ШВАНКУ

## SYSTEM-STRUCTURAL SPECIFICITY OF MERRY TALE

Зубач О.Д.,

[orcid.org/0000-0003-1884-6875](https://orcid.org/0000-0003-1884-6875)

кандидат філологічних наук, доцент,  
доцент кафедри німецької філології

Волинського національного університету імені Лесі Українки

Статтю присвячено вивченню системно-структурної специфіки текстів німецького шванку, які транслюють особливе сприйняття культури сміху у мовній та культурній картинах світу сучасного лінгвокультурного простору. Сміхова культура сприймається як індикатор емоційної реакції на світ комічного та культуру сміху та як результат духовного відображення соціального розвитку лінгвокультурного соціуму.

Німецький прозовий шванк відображає всі сторони реального життя представників соціуму та багатовіковий досвід суспільства. Тексти німецького прозового шванку є своєрідними архетипами німецької сміхової культури. Основою для формування шванку є елементи карнавалу або карнавальної культури. У сюжеті шванку експлікуються лінгвістичні засоби, які формують специфіку композиційної структури комічного тексту задля висвітлення всіх елементів вербалізації сміхової культури.

У науковій парадигмі знань тексти шванку досліджуються з різних наукових позицій: шванк як соціокультурний орієнтир позначає норми моралі та поведінки у суспільстві, як лінгвістичний символ координує механізми та ментальні риси лінгвокультурного простору, як психолінгвістичний індикатор посилює специфіку аудіо-візуального сприйняття сміхової культури. У лінгвістичних студіях шванк визначають як жартівливий текст малої форми з комічним ефектом та дотепним пуантом. Композиційні риси текстів шванку фіксуються на структурному, семантичному рівнях та формуються фонетичними, лексичними та граматичними компонентами. Специфіка текстів шванку посилюється крізь актуалізацію конотативного маркування та денотативного значення. Конотативне маркування експлікує емоційне сприйняття пуанту та специфіку вербалізації мислення. Денотативне значення прагматизує комунікативну інтенцію оповідача. Пуант у текстах шванку координує фізичну, емоційну та інтелектуальну репрезентацію сміху.

**Ключові слова:** шванк, системно-структурна специфіка, структурно-композиційні риси, лінгвокультурна специфіка, сміхова культура, комічний сюжет, пуант.

The article is devoted to the study of system-structural specificity of German merry tales, which transmit a special perception of the laughter culture in the language and cultural pictures of the world of modern linguocultural space. The laughter culture is perceived as an indicator of the emotional reaction at the comic world and the culture of laugh and as a result of the spiritual reflection of the social development of the linguocultural society.

The German merry tales reflect all aspects of the real life and experience of the member of the society. The merry tales are a kind of archetypes of German laughter culture. The basis for the formation of merry tales are the carnival elements or the carnival culture. In its plot the linguistic means are explicated and form the compositional structure of the comic text in order to highlight all elements of verbalization of the laughter culture.

In the scientific paradigm of knowledge, the texts of merry tale are studied in many ways: as a sociocultural mark it indicates the norms of morality and behavior in society; as a linguistic symbol it coordinates the mechanisms of formation of the language space; as a linguocultural sign it forms stereotypical and mental features of linguocultural space; as a psycholinguistic indicator it intensifies the specificity of audiovisual perception of the laughter culture. In linguistic studies, it is defined as a humorous text of small form with a comic effect and cute punch line. The compositional features of texts are reflected on the structural and semantic levels and are formed by phonetic, lexical and grammatical components. The specificity of merry tales is defined through the actualization of connotative marking and denotative meaning. The connotative marking explicates emotional perception of punch line and the specificity of verbalization of thinking. The denotative meaning pragmatizes the communicative intention of the narrator. The punch line in the merry tales coordinates the physical, emotional and intellectual representation of laugh.

**Key words:** merry tale, system-structural specificity, structural and compositional features, linguocultural specificity, laughter culture, comic plot, punch line.

**Постановка проблеми.** Сміхова культура сприймається, з одного боку, як індикатор емоційного стану мовної особистості або його реакції на комічне, з іншого, є маркером духовного відображення соціального розвитку лінгвокультурного простору. Вивчення специфіки формування сміхової культури вимагає не лише сприйняття та символічного переосмислення народних стереотипів та ментальної репрезентації, але й наявність фонових знань про реальні сторони життя лінгвокультурного простору.

Специфіка німецькомовного комізму закарбована у текстах з комічним ефектом або з наявним пуантом та експліцитно зосереджена у текстах прозового шванку, який вважаємо своєрідним архетипом зародження сміхової культури німецького лінгвокультурного простору. Пуант у текстах шванку координує фізичну, емоційну та інтелектуальну репрезентацію сміху.

Цікавим, на наш погляд, є припущення, що шванк в класичному розумінні згаснув через “техніки дотепності” (термін А.Н. Лука) (що раніше було смішним, зараз припинило таким бути). Мова шванку в теперішній час не здається дотепною, но власне ця мова є незамінна складова цього жанру [6, с. 27]. Але прикута увага до шванку та осучаснення текстів шванку німецькими письменниками, доводить зворотне, та свідчить про посилену увагу не лише дослідників, але й інших верств населення, які вважають ці тексти комічними або дотепними та такими, що викликають позитивні емоції та сміх.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Наукова парадигма не обмежується дослідженнями сміхової культури, зокрема текстів прозового шванку лише в одному напрямку, навпаки, комплексно студіює її специфіку задля ідентифікації мовної особистості та лінгвокультурного простору (*Ich geb dem Teufel Speis und Trank; und zum Dank erzählt der mir einen Schwank*) [23].

У літературознавчих студіях особлива увага прикута до досліджень образно-художніх та стилістичних рис текстів шванку [12]. У соціолінгвістичних розвідках тексти шванку досліджували як соціокультурний орієнтир на позначення норм моралі та поведінки у суспільних колах або соціальних верств населення [9]. У психолінгвістиці дослідження шванку проводять з позиції виявлення особливостей передачі інформації персонажами, специфіки її сприйняття та трансляції мовними особистостями [11]. У лінгвокультурології тексти шванку є цінними для виявлення ціннісних орієнтирів у мові та культурі, експлікації механізмів стереотипізації та ментального клішування [15].

У наукових колах тексти шванку вважають найбільш спорідненими з комічними текстами анекдотами, водночас, зазначаючи їх відмінні риси: “у шванку ефект комічності досягається крізь опис забавних витівок персонажів, в той час як анекдот є мовним феноменом, який спирається на багатозначність слів. У анекдотах переважають омоніми, які провокують двоєке розуміння смислу тексту. Часто вживаним у анекдоті прийомом є гра слів, його головною ознакою – стислість. Окрім цього, анекдот неможливо переказати або пояснити, його можна лише відтворити в оригіналі, що й робить його унікальним жанром [8, с. 51–53; 2].

Періодизація текстів шванку включає такі періоди [22]:

1. XIII ст. (erste Hälfte des 13. Jahrhunderts) Stricker Der Pfaffe Amis (um 1240);
2. 1455 – 1532 Grüninger H. Till Eulenspiegel, (um 1500);
3. 1494 – 1576 Sachs H. Schlaraffenland (1530)/ St. Peter mit der Geiß (1555);
4. 1597 Schönberg J. F von Die Schildbürger

**Постановка завдання.** Метою розвідки є дослідження системно-структурної моделі німецького шванку у науковій парадигмі знань.

Задля досягнення мети передбачено вирішення таких завдань: дослідити сутність поняття шванку у германистиці; виявити специфіку системно-структурної моделі німецького шванку; виокремити структурно-композиційні риси німецького шванку.

Предметом дослідження є системно-структурна модель німецького шванку. Матеріалом дослідження слугували тексти німецького шванку [11; 12]. Методологічною основою дослідження текстів німецького шванку є антропоцентричний підхід. У розвідці використано методи лінгвопрагматичного та лінгвокогнітивного аналізу.

**Виклад основного матеріалу.** Шванк визначають як: коротке жартівливе оповідання, в якому представлений комічний конфлікт та зображені деякі соціальні верстви населення (селянин, священник, адвокат) або негативні персонажі (дурень, хвалько), які дурять одне одного, ставлять в незручне становище або висловлюють мудру думку [16, с. 423]; “дорожня” література, в якій читачеві пропонуються з метою розваги веселі, комічні і смішні історії [3]; жартівливе оповідання або невеличка жартівлива комедія, народна, часто навіть дуже груба, місцями дуже непристойна [13, с. 2655]; жартівливе, веселе оповідання, віршоване або прозаїчне, невелике за обсягом або об’ємне, для якого властива грубість, яка часто переходить в непристойність, водночас, з повчальними рисами [14, с. 689]; “переважно сатиричне оповідання, подеколи у віршованому вигляді. Близький за мотивами до фабльо та прозової новели доби Відродження, шванк обмежується епатуванням побуту клерикалів та лицарства...” [17, с. 740; 7, с. 46]; “коротка оповідь анекдотичного характеру з парадоксальним “пуантом” або новелістична історія про веселий, кумедний випадок у віршах чи прозі, нерідко з грубим, непристойним змістом та моралізаторськими тенденціями” [5, с. 622; 7, с. 46].

У німецькомовних словниках жанр шванку дефініціюють як мале комічне або жартівливе віршоване оповідання або прозовий текст, який в сучасному світі є комічною театралізованою виставою з прогнозованим пуантом: [*mhd. swanc zu swingen = schwingende Bewegung, Hieb, Streich oder die Erzählung davon*], *seit dem 15. Jh. bez. für eine kleinere, komische oder scherzhafte Erzählung in Reimpaarversen oder Prosa, seit dem 19. Jh. auch für komische Theaterstücke. Der Sch. zeichnet sich durch einsträngigen Handlungsablauf und die Ausrichtung auf eine Pointe* [21, с. 694]; ‘*Schwung, Hieb*’ (*zu schwingen*), *dann entsprechend zu Streich ‘Possen’ und schließlich ‘Erzählung eines Streichs’*

*und allgemein ‘lustige Geschichte* [20, с. 832]; ‘*Schlag, Fechthieb*’ *im 15. Jh. den Sinn »lustiger Einfall, Streich; Erzählung eines solchen« entwickelt und wurde so zur Bezeichnung für eine besonders im 16. Jh. blühende Form derbkomischer kurzer Erzählungen (seit dem 19. Jh. auch für possenartige Bühnenstücke)* [19, с. 745].

Композиційна структура тексту шванку складається з заголовка, зав’язки та розв’язки. Головним компонентом тексту шванку є заголовок, який зосереджує увагу на майбутньому сюжеті. Зав’язка тексту координує комплекс комічних подій у сюжеті. Розв’язка закінчується дотепним ефектом пуантом (*pointe*). Сюжет «розпочинається з частини, що надає смислову підготовку події (*Vorgeschichte*), серединну частину сюжету займає єдина подія (*Geschichte*), а заключна частина надає смислове завершення події (*Nachgeschichte*); особливості викладу – в більшому ступені напруження, з яким ведеться оповідь (*Spannung*). «*Short story* – виключно сюжетний термін, що має на увазі поєднання двох умов: малого розміру та сюжетного наголосу наприкінці» [18, с. 117].

Елементи тексту *die Einführung, die Komplikation, die Konfrontation, die Auflösung, die Konklusion* [10, с. 19] властиві й текстам шванку, оскільки введення (*die Einführung*) у текстах презентує місцевість з властивими їй рисами та художніми образами, ключових або дійових персонажів та скеровує увагу на майбутній сюжет; ускладнення сюжету або зав’язка /пер. наш./ (*die Komplikation*) анонсує початок дій та координує їх у сюжеті; конфронтація або нарощення подій (*die Konfrontation*) відображає поглиблення акціональної сторони сюжету; розв’язка (*die Auflösung*) продукує ефект дотепності пуанту; закінчення (*die Konklusion*) прагматизує майбутній комічний сюжет.

М. Ю. Реутін розглядає композиційну побудову комічних фольклорних жанрів Німеччини XI–XV ст. і наголошує на тому, що шванк має аналогічну структуру, оскільки співвідноситься із давньою протодрамою. В основі структурної організації жанрів комічної літератури лежить слово, тому автор вдається до аналізу природи сміхового слова, як основи карнавальної стихії, і в залежності від того, хто пародіює слово (блазень, шахрай чи дурень) виділяє три основні типи різновидів шванку: блазеньський, шахрайський та шванк про дурнів. [4, с. 326; 7, с. 49].

Шванк створює умови для сміху, зокрема розкриття смішної сторони суспільного життя. [16, с. 424] та вводить демократичні персонажі, побутовий фон, низькі натуралістичні і комічно-

непрстойні моменти, еротичні і шахрайські мотиви, матеріально-фізіологічні імпульси дій і т. ін.” [1, с. 204; 7, с. 48]. Як культурно значимий феномен шванк транслює фонові знання про специфічне сприйняття не лише суспільної буденності минулого, але й водночас передає специфіку місцевостей Німеччини.

Системно-структурну модель шванку як типу тексту складають такі чинники: шванк є коротким сатиричним оповіданням, яке бере витоків в народній творчості; основні функції шванку – розважальна і дидактична; об’єктами сатиричного зображення у текстах шванку виступають життєві протиріччя й абсурди, представлені в комічному аспекті [3, с. 7].

У текстах жанру шванк простежуються такі його структурно-композиційні риси: зв’язаність або когезія, яка проявляється на структурному та семантичному рівнях та формується фонетичними, лексичними та граматичними компонентами; цілісність або когерентність, яка визначається у специфіці розкриття теми, яку заклад автор у тексті; завершеність, що свідчить про суцільне досягнення кінцевої або прогнозованої мети в тексті.

Лінгвокультурна специфіка текстів шванку посилюється крізь механізми предметно-логічного забезпечення змісту суб’єктивними оцін-

ками та типами конотативного та денотативного забарвлення. Конотативне забарвлення різниться як у композиційній організації компонентів комічного тексту, так і у репрезентації вираження емоцій /емоційний/, у специфіці сприйняття міркувань або суджень /оцінний/ та у формуванні ступеня образності /експресивний/. Денотативне забарвлення фіксує комунікативну інтенцію наратора та прагматичну актуалізацію позамовних чинників.

**Висновки.** Тексти шванку транслюють специфіку сміхової культури німецького лінгвокультурного простору та засади її вербалізації на рівнях фізичного, інтелектуального та емоційного сприйняття. У науковій парадигмі знань шванк визначають як дотепне, жартівливе та веселе оповідання або текст малої форми з комічним ефектом. Вони представлені у віршованих або прозових формах. Ключовим у їхній текстовій композиції є дотепність та неочікувана поява пуанта. Елементами тексту шванку є заголовок, введення, зав’язка, конфронтація, розв’язка, яка провокує або прагматизму майбутній комічний сюжет.

Перспективою подальшого дослідження вбачаємо виявлення диференційних ознак текстів шванку від інших текстів малої форми з комічним ефектом (*Anekdote, Exempel, Fabel, Fazetie, Novelle, Prädigtmärlein, Witz*).

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Мелетинский Е. М. Введение в историческую поэтику эпоса и романа. М.: Наука, 1986. 318 с.
2. Никифорова С. А. Языковые особенности шванков о Шильдбюргерах. *Вестник ВГУ. СЕР. Лингвистика и межкультурная коммуникация*. 2016. № 4. С. 80–84.
3. Піхтовнікова, Л. С. Мукатаєва Я. В. Німецький прозовий шванк: прагмастилістичний і лінгвокогнітивний аспекти : монографія. Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2017. 156 с.
4. Реутин М. Ю. Комические жанры в литературе средневековой Германии (Конструкция раннего австро-германского шванка). *Проблема жанра в литературе средневековья*. М.: Наследие, 1994. Вып. 1. С. 326.
5. Рихло П. Шванк / Лексикон порівняльного та загального літературознавства. Чернівці: Золоті литаври, 2001. С. 622.
6. Рохлина Т. А. Языковая репрезентация комического в жанрах немецкой смеховой культуры (на примере немецкого прозаического шванка) : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04. / Моск. гос. лингв. ун-т., М., 2016. 175 с.
7. Сидоренко О. Стан вивченості шванку в літературознавстві другої половини ХХ ст. та шляхи подальшого наукового пошуку Ренесансній студії. С. 44–55. <http://rs-journal.kpu.zp.ua/archive/9-2003/6.pdf>
8. Bausinger H. Schildbürgergeschichten. Betrachtungen zum Schwank. *Wunderseltsame Geschichten*. Kümmerle, 1983. Nr. 384. S. 25–58. <http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:bsz:21-opus-53375>
9. Deufert W. Narr, Moral und Gesellschaft. Grundtendenzen im Prosaschwank des 16. Jahrhunderts. Bern – Frankfurt/M, 1975. 158 с.
10. Dijk T. A. van, Jahwe J., Petöfi S., Rieser H. Zur Bestimmung narrative Strukturen auf der Grundlage von Textgrammatiken. 2. Aufl. Hamburg: Helmut BuskeVerlag, 1974. 161 S.
11. Jahn U. Schwänke und Schnurren aus Bauern Mund. Berlin: Mayer & Müller, 1891. 140 S.
12. Jäckel G. Das Volk, das Lacht. Deutsche Schwänke des 15. und des 16. Jahrhunderts. Berlin, 1966. 398 S.
13. Kosch W. Deutsches Literaturlexikon. Bern: Francke, 1956, 2. Aufl. Bd. 3. 2768 S.
14. Merker P., Stammler W. Reallexikon der deutschen Literaturgeschichte. Berlin, New York: Walter de Gruyter, 1973. Bd. 3. 873 S.
15. Moser-Rath E. “Lustige Gesellschaft”: Schwank und Witz des 17. und 18. Jh. in kultur-und sozialgeschichtlichen Kontext. Stuttgart: Metzler, 1984. 511
16. Neumann S. A. Den Spott zum Schaden: Prosaschwänke aus fünf Jahrhunderten. Rostock : Hinstorff, 1977. 467 S.



### СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

17. Літературознавчий словник-довідник / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін. К.: ВЦ "Академія", 1997. С.740.
18. Литературная энциклопедия / под ред. М. Юнович. Т. 8. 1934. С. 115–129.
19. Duden 7. Das Herkunftswörterbuch. Etymologie der deutschen Sprache. 3., völlig bearb. und erweit. Aufl. Dudenverlag : Mannheim. Leipzig. Wien. Zürich., 2001. 960 S.
20. Kluge Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache. / bearb. von E. Seebold. 25., durchges. und erweit. Aufl. Walter de Gruyter GmbH Co, Berlin/ Boston, 2011. 1021 S.
21. Metzler Lexikon Literatur. / begründ. von Günther und Irmgard Schweile. 3, völlig neu bearbeit. Aufl. Verlag J. B. Metzler Stuttgart. Weimar. 2007. 845 S.

### ІНТЕРНЕТ-ДЖЕРЕЛА

22. <https://wortwuchs.net/schwank/>
23. <https://en.langenscheidt.com/german-english/schwank>

УДК 811.112.2'373.421

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.22.1.18>

## ПЕРИФРАСТИЧНІ НОМІНАЦІЇ ЯК ПРОЯВ КОНТЕКСТУАЛЬНОЇ СИНОНІМІЇ В СУЧАСНОМУ ГАЗЕТНОМУ ДИСКУРСІ

### PERIPHRASTIC NOMINATIONS AS A SIGN OF CONTEXTUAL SYNONYMY IN MODERN NEWSPAPER DISCOURSE

Казимір І.С.,

*orcid.org/0000-0002-0230-4281*

*кандидат філологічних наук,*

*старший викладач кафедри англійської мови*

*Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*

Значуща роль засобів масової інформації в умовах глобалізації завжди активізуватиме незгасний інтерес науковців до вивчення таких експресивних засобів мовлення як синоніми та процеси їх контекстуальної варіативності. Газетні тексти є активним джерелом розмноження перифразових номінацій на позначення політичної ситуації в світі. У статті розглядаються перифрастико-синонімічні номінації, які є проявом категорії контекстуальної синонімії у широкому значенні. Запропонована праця покликана обґрунтувати доцільність вивчення перифрастико-синонімічних конструкцій в аспекті категорії контекстуальної синонімії на матеріалі сучасних політичних статей. Здійснюється вибірка досліджуваного об'єкта на матеріалі якісно-масових періодичних видань. Досліджуваний матеріал уможливіє систематизувати семантичні групи перифрастико-синонімічних конструкцій. Завдання статті полягає у з'ясуванні ролі перифрастико-синонімічних номінацій як засобів реалізації категорії контекстуальної синонімії у створенні емоційності та експресивності. Фактичним матеріалом дослідження послугувала вибірка із статей британських періодичних видань "THE GUARDIAN" та "MIRROR". Запропонований тип дискурсу містить перифрастичні номінації на позначення особи як політичного діяча, назви на позначення негативної або нейтральної діяльності політичної особи, назви на позначення інтеракції політичних діячів, назви на позначення військової ситуації в країні, назва населеного пункту, назва на позначення психологічного стану політичного діяча та перифрастичні номінації на позначення групи осіб. У ході дослідження аналізується подієвий денотат "війна в Україні", який представлений десятьма контекстуальними синонімами на матеріалі статей політичного напрямку. Встановлено, що в основі функціонування контекстуальної синонімії засобами перифразу можуть знаходитись фіктоміми та ергоніми. Виявлено, що номінативна образність контекстуальних синонімів містить градаційні процеси оцінної семантики. Визначено, що явище контекстуальної синонімії містить дистантно-контактні перифразові номінації у визначеному контексті, які здатні викликати у читача потрібну емоцію та оцінку, змушуючи при цьому аналізувати та порівнювати політичних діячів.

**Ключові слова:** перифраз, перифрастичні номінації, контекстуальна синонімія, оніми, газетний дискурс.

A significant role of mass media under the conditions of globalization will always activate the undying interest of scientists to study such exclusive means of speech as synonyms and processes of their contextual variability. Newspaper texts are an active source of periphrastic nominatives for describing the political situation in the world. The article deals with periphrastically synonymous nominations, which are the sign of the category of contextual synonymy in a broad sense. The requested work is aimed at substantiating the feasibility of studying periphrastically synonymous constructions in the aspect of the category of contextual synonymy on the material of contemporary political articles. A selection of the studied subject is made on the material of quality-mass periodicals. The studied material allows us to systematize semantic groups of periphrastically-synonymous constructions. The aim of this article is to understand the role